

**JOBBÁGY KÁROLY**

## Önvizsgálat

Egy készülő antológiához kértek tőlem önvallo-  
mást nagy olvasmányélményeimről, amelyek ha-  
tottak rám. Ez a felkérés késztetett erre az ön-  
vizsgálatra, amelyet most – hogy aki akar,  
jobban megismerjen – közrebocsátok.

Amikor a nemrég megjelent válogatott kötetem kritikáit olvasom, az elma-  
rasztalás hol vaskos realizmusom, sőt naturalizmusra való hajlandóságom, hol  
romantikus érzelmességem miatt, van aki azért fed meg, mert minden élményre  
azonnal rácsapok, versbeszedem... ilyenkor mindig végiggondolom: Honnan is  
került mindez belém, kinek köszönhetem, illetve kiket átkozzak értük? Kiket  
olvastam az első lépések idején, kiktől lestem el? Mi tett ilyené?

Hiszen legtöbbször az engem ért bírálatoknak elismerem, nincs mit vitáznom  
velük, legfeljebb a helyenként gúnyos megfogalmazás bánt, no meg az, hogy  
egyesek csukott szemmel mennek el a világ mellett, amit én álmodtam létre.

Minden ember a sosem ismert ősök tulajdonságait, apja szájavonását, anyja  
szem-csillogását hordozza akaratlan és ez ellen nincs mit tennie, ám gesztusaiban  
már a **felvett** fitorok emlékeztetnek az ifjúkori példaképekre. Lehet, hogy régen  
túl van rajtuk, ha szemébe mondanák, nem vállalná, mégis járása, karlengetése,  
beszédmódja valamelyik ifjúkori olvasmány, vagy film hőssének, vagy egy rajongott  
tanár mozdulatainak felvillanásai.

Igy van az író, a költő is. A senkinek „Sem utódja, sem boldog őse...” Ady-  
val valóban új korszak kezdődött a magyar lírában, mégis, amikor diákként ke-  
zembe került Komjáthy Jenő „Homályból” című köteté és abban elolvastam többek  
között az 1877 előtt írt verset, amely így kezdődik „Szeretnék sírni lábaidnál...”,  
rádöbbsentem, hogy az a hangvétel, amit én eddig kizárólag és jellemzően Ady-  
nak tulajdonítottam, már megvolt ebben a nógrádi, kis szlovák faluba szorult  
költőnek a verseiben is, az önistenítés boldog mámorával együtt. És érdekes  
feladat lenne, utánanyomozni, mikor olvasta Ady Endre ezeket a sorokat, mennyi-  
re fogták meg őt? Rájött-e ő is, Komjáthy lelki apaságára?

Én sokszor elemeztem végig magam orvosi, hideg pontossággal, sokszor

gondoltam végig az életemet, ilyen vagy olyan fordulataim, megoldásaim rügőit keresve.

### **„Romantika, érzelmesség, sokszor a giccs határán...”**

Édesanyám négy éves koromban meghalt. Nagyszüleim neveltek Balassagyarmaton. Látom magamat, amint a szomszédunkban lakó, szintén félárva kisaszszonnyal, akinek apját a Keleti pályaudvaron ütötte el valami vonat, ülünk szabó nagybácsim műhelyében és fuldokló zokogással hallgatjuk egy inas énekét. Eölvös József: „A megfagyott gyermek” c. versét énekelte. Hogy giccs? Mit tudtam én ezt akkor. Csak azt tudtam, hogy ez helyettem beszél. Mi, az árvák, a két árva gyerek éreztük, hogy igaz minden sora.

Tíz, tizenegy évvel ezután ugyanez az érzés fogott el egy, már modernebb de hasonló, érzelmes húrokon játszó vers hallatára, amikor a Vasas Munkásotthonban, Pesten, József Attila: Kései siratóját szavalták. Az előadó, – jó barátom – ahogy a vers érzelmi telítettsége diktálta, szinte elcsukló hangon sirt fel a végén: „Nem hallok, Mama! Szólj rám!”. Én ismét könnyeimmel küszködtem és mint akkor éppen első lépéseit tevő költő-tanonc megtanultam: A jó versben az érzelmek túlzásfóltsága, kicsordulásig fokozása szükséges. **Megrikatni** a hallgatót – nem szégyen. Élje át azt, amit a költő átélt a vers írásának pillanatában.

**„A költő módszere, a mindenre gyors reagálás. Meglát valamit, leírja, majd hozzáfűzi, most már költői párosszal gondolatait, mindig közéleti, mindig pöröl, mások nevében is...”** körülbelül ezek a gondolatok szerepelnek nem egy bírálatban. Valóban, korábban sokszor lehetett rajtakapni ezen. Ha ennek gyökerét kutatom, mindig mélyebbre vájva önmagamban, megint csak a gyermekkorba jutok el.

Tizenöt éves koromban – második kereskedelmi iskolás voltam akkor – családuink élete nagyot zuhant. Addig még csak evickélt a kispolgári lét vizein. Apám cukrászsegéd, anyám boltban kiszolgáló igyekeztek fenntartani az öttagú családot. Szoba-konyhás lakásokban állandóan költözve, váltogatva az olcsóbb rosszat, a drágább kibíráhatóval éltünk, de 1937-ben szüleim (apám újra nősült) elhatározták, hogy megpróbálkoznak „takarításért – lakás”-ba költözni, ahol, ha anyám boltban nem is dolgozhat, mert fenn az uraknál kell takarítani, mosogatni, mosni, – nem ke'l lakbért fizetni, s a havonkénti gondok megszűnnek. A Mészáros utcába futó Zsolt utcából költözködtünk át a közeli Jolán utcába, az egyik villába, Álomvilág volt ez kívülről: elegáns villák, ápolt kertek mélyén meghúzódva, zölddel befuttatott teraszok, nyugágyak a vakító napfényben, jól tartott kutyák, autók a kapuk előtt. Csak így láttam eddig. De megismerkedtem a másik oldalával is.

Iskolából jöttem egy alkalommal haza, még az átköltözés előtt pár nappal. Ajtónkat zárva találtam s eszembe jutott, hogy anyám átment felszűrni az új lakást, melyet nemsokára elfoglalunk. Utána mentem. Legalább megnézem, milyen – gondoltam. A kapun benyitva, míg a kerten sétáltam át, szinte büszkeség fogott el. Rózsák, az egyik sarokban árnyas lugas, alatta kerti-garnitúra. Ez igen! Kerestem, hol lesz a lakásunk, s a házat körbejárva benéztem egy rócsos pinceablakon, anyámat láttam meg sűrölni, térdén, egy soklépcső mélyén fekvő, tenyérnyi, vizes falú szobát. Ijedten és rosszkedvűen topogtam a nyitott ablak előtt, aztán megszólaltam: – Keziticsókolom. Itt... itt fogunk lakni? – Itt. Miért? Nem tetszik a fiatalúrnak? villámlott felém a válasz gúnyosan.

Ebben a pillanatban, bár még nem tudtam, mi következik, hogy csönget fel



majd télen éjjelenként a rendőr havat söpörni; hányszor jön le anyám sírva az „úrék”-tól, mert nem találták szépnek a vasalását és megszidták, ebben a pillanatban megérttem egy szó igazi jelentését, amit eddig csak úgy hallottam, de felfogni valójában nem voltam képes, hogy mit jelent az: **proletár**. Ó, nem büszkeséggel és nem öntudattal. Szégyenkezve és szomorúan.

Alig egy éve az iskolából ballagtunk haza valamelyik jólsituált körülmények között élő osztálytársammal, s amikor egy félbehagyott építkezés mellett mentünk el, arra lettem figyelmes, hogy az alapfalakhoz kis viskók simulnak, kátránypapírral fedett kalibák, a pinceablakok is papírral vannak beragasztva. Kik laknak itt, a pincében? – Prolik – mondta az úri fiú, s annyi megvetés volt a hangjában, hogy nem tudtam megállni, megkérdeztem, mit jelent ez a szó. – Olyan népek, akik az aljamunkát végzik, széntrógerék, pincékben húzzák meg magukat. . . Aztán mentünk hozzájuk, számtanleckét csinálni, (nekem nem volt soha könyvem, nem volt pénzem rá). Náluk zongora volt, több szoba, fürdőszoba s bejáró.

Mindez végigfutott gondolataimban, abban a kertben, és nyomában olyan keserűség hullámozott, amelyet eddig nem éreztem. De miért? Miért kerültünk mi ide? S mért kell így élni az embernek? Hiszen apám józan ember volt, sosem ivott. . . – Akkor még nem tanultam közgazdaságtant, nem ismertem a gazdasági világ törvényeit.

Csak később váltotta fel ezt az érzést a dacos büszkeség. Ezt azonban Molnár Jósának, iskolai padtársamnak köszönhetem aki két évvel volt idősebb nálam és munkásmozgalomban résztvevő emberek nevelték. Ő már tudatosan vallotta magát proletárnak. „Oda se neki! Mi vagyunk többen. Mi tartjuk el, etetjük ezeket és mienk lesz a világ. . .” – biztatott és hozott dugott könyveket, tiltott broszúrákat, amelyek mind erről szóltak.

Mindezt azért kellett elmondanom, hogy érthetővé váljon, ettől kezdve miért kerestem én minden irodalmi műben a saját életemet. Petőfin kívül csak egy költőt becsültem: Ady Endrét, azt is a „Proletár fiú verse” miatt, meg „Az öreg Kúnéné” soraiért. Forradalmi hangja, magyarsága, a maradi, német-imádó korban egyedüli legális fegyver volt az iskolában.

Ebbe a korszakba robbant bele József Attila. Szombat volt. Cinképzőköről mentünk haza, de a Márvány utca sarkán – mint mindig – megálltunk az újságos stand előtt, megnézni a lapcímeiket. „József Attila a vonat elé vetette magát” hirdették nagy betűkkel a lapok. – Hát ez meg ki volt? kérdeztem társaimat. Jóska lehorgasztott fejjel válaszolt: Közülünk való volt, a mi költőnk. Pár nap múlva magyar tanáromtól érdeklődtem felőle, ő hozott nékem egy rejtegetett, betiltott kötetet, a „Döntsél a tőkét. . .”, én elkezdtem olvasni és minden sora ismerős volt. De hisz ez az én életem! mondtam, amikor az „Anyám” csodálatos, egyszerű bevezető sorait szívtam magamba: „A bögrét két kezébe fogta úgy estefelé egy vásárnap. . .” Felszabadító pillanatok voltak ezek. Hiszen lám, az én nyomorúságos életem, ez a szorongás ebben a vizes odúban, ez is lehet költészet. Nemcsak szép elvont dolgokról lehet írni, nemcsak a Hazáról, tájakról és Trianonról.

József Attila formai tökéletessége, bravúrai a rímekben, nemcsak elismerést keltettek bennem, hanem köteleztek is. Megtanítottak arra, hogy a vers – az dal, az ritmus, az zene. A kötött versforma máig is rabságban tartó gyönyörű béklyóját rakta rám, amiben bizony nehéz volt futnom, hiába űzött a friss élmény. Egy

kis lebegés, egy kis túllépés „e mai korcsmán, az értelemig és tovább” ez volt az új program, de éreztem azt is, hogy a „semmi ágán” ülő szív, már egy meghajszoltságában beteg lélek menekülése. Ebbe az irányba nem mehettem, hiszen idegállapotom nem indokolta, s ezt csak mimelni lehetett volna, mint sokan tették, de erre nem volt kedvem.

Ez után találkoztam egy újabb verselménnyel. Kezembe került Illyés Gyula: Rend a romokban c. kötete és benne „A kacsalábon forgó vár”. Ez az egészséges, józan és realista, paraszti ész műve, a nyugodt szemlélődő, aki „mint földnéző küldetésben – az őspósványból felmerülten” nézi a világot és ítélkezik felette. Megcsodáltam benne az oldottságot, a kötött versből való ki-kiszabadulást néhány gondolat erejéig, néhol olyan prózai szavak és mondatok feldübörögtetését, amire eddig példát nem láttam. A verset ma is majdnem könyv nélkül tudom és emlékezetem még abban a formában őrzi, ahogyan megjelent, mégha az igényes költő azóta csiszolt is rajta, kihagyott belőle:

„...hol honn vagyok  
s hol a rongyröptű porban  
tikkadtan nyalja szájaszélét az állat  
az ember  
– de hisz már annyiszor szoltam  
róla,  
ismerhetitek ti is jól hazámat”

Ma ez már az 1962-es válogatásban így hangzik:

...de hisz már oly gyakorta szoltam  
– róla  
mit emlegessem egyre a hazámat.

Hát így is lehet? Azt írni, amit látok, nem átformálni mássá? Átkozottul realista énem felujjongott. Végre! Mert én, ha fát láttam, akkor fát láttam s nem lobogó, zöld tüzeket. Én ezen a versen tanultam meg azt, hogyan kell verset írni: Meglátni a jelenséget, felismerhetően, pontosan leírni, s aztán a gondolataimat hozzáfűzni. Még húsz évvel később is ez a formula kísértett a „Meditáció az örökkévalóságról egy felborított hulla felett...” írásakor és sok más versnél, és bár sokszor fitymálnak érte, egyes esetekben ennél jobbat nem tudok.

A formai ajándék mellett Illyés is az én köröm volt. „Mi oly szegények voltunk, hogy az már szinte tréfa volt...” ezt ha elmondtam, úgy éreztem, nem vers, hanem az én önvallomásom.

És ez lett számomra a **költészet**. Akkor már tudtam, hogy van más is. A Parnasszus tetején ülő és ítélkező Babits Mihály – egy nyári szünetben adta kezembe tanárom, Gyergyai Albert; a formaművész Kosztolányi Dezső... de ők számomra egy más világ voltak, az „úriemberek”, az esztergomi villások világa, akik után szintén valaki más takarit, akiket én nehezen értek, s akik engem nem érthetnek meg. Olvastam én az ő verseiket is, a „Hajnali részegség” magával ragadott, a „Jónás könyve” lenyűgözött, de azért mindez számomra csak amolyan kirándulás volt. Nem voltak az enyéim.

Félreértés ne essen, mindezt ma már nem büszkeséggel és öntudattal mondom, hanem szomorúan. Hiszen én lettem szegényebb azzal, hogy sorsom nem engedett elmélyülni az igényes formaművészek írásaiban. Ezért vethetik ma szememre oly sokszor a „mü gond hiányát”. Ha életem nem így alakul, talán ma



csiszoltabb és szalonképesebb lennék. De én akkor büszkén vallottam magam egy másik világ fiának, és ha barátokozni kezdtem, a nálam ugyan néhány évvel idősebb, de fiatalon is neves Darvas Józsefhez futottam fel a Nürnberg utcai kis lakásba és Veres Péternek írogattam leveleket, Sinka István „Pásztorének”-ét szalaltam társaimnak.

A kor sem hagyott megnyugodni, leülepedni és a kimunkált szépség felé fordulni. A munkásmozgalom, amibe belekerültem már feladatokat rót rám. Jött a háború. Az elkeseredés dühödöt verseket csiholt ki belőlem, a katonaság elkésaredett tiltakozást, a hadifogság, az Ural 54 fokos hidege kétségbeesett jajkiáltást. Válogatott kötetemben – mindenki sejtheti – hadifogolyverseimnek csupán töredéke, a viszonylag békésebb hangúak jelenhettek meg. Az éhség, a hideg – nem a műgond megszerzését segítik elő. Amikor 1948-ban hazatértem és körülnéztem, a programversek olyan kórusa zengett, amibe nékem nem volt kedvem bevegyülni, de átélt élményeim sem engedték ezt. Amiket akkor írtam – egy ezt a kort reménykedve megálmodó, születésében segítő, de a megszületett valóság hibái felett kesergő ember vádaskodó, igazságkereső panaszai – szintén nem láttak napvilágot. Ezek igazmondása, őszintesége feledtette volna a darabosságát és magyarázatot is adott volna rá.

Évekig nem írtam, inkább olvastam. S későn, de jókor találtam rá Szabó Lőrincre, az ő versei közül is a „Bájrám ünnepén”-re.

Aki ismeri a verset, felidézheti magának az elvágott torkú bárány fuldokló halálát. Micsoda naturalizmus! Vér és zsigerek, bőfögő, hörgő, bugyborékoló halál. Akkor én már túl voltam a háborún, csak miádezt, amit láttam, még nem tudtam, hogyan lehet elmondani. Ez a vers kinyitotta előttem a naturalizmus kapuját. Ebből is sok bajom lett később.

Lehetne még verseket említeni, de én a nagy olvasmányélmények alakító hatását akartam lemérni magamban, mintegy rádióaktívva lett és Geiger-Müller mérővel mérhető sejtjeit nyomonkísérni véredényeimbem. Sokan voltak még, akik így vagy úgy, jobbra-balra löktek, de a realista művek mindig erősebben hatottak rám.

A regények közt először is Du Gard: Thibault családja. Faltam az újságcikk részleteket. Végre, ez nem mese – éreztem 17 éves kamaszfióvel. Aztán Móricz, Veres Péter, Darvas József alakították akkor még képlékeny alkotómódszeremet, meg Alekszej Tolsztoj: Nagy Péterre. S ha netán gondolati szárnyalásra vágytam, Németh László kegyetlenül igazmondó, éles esszéi ragadtak fel, ha mégis mese kellett, Tamási Áron mesélt.

Így alakultam ki ilyenné, amilyen most vagyok. Nem félttem mindezt leírni és bevallani, mert kialakult már az az egyéni hangom, amiről az értő olvasó ráismer, anélkül hogy egy-egy színnél, őseimre gondolna. Feloldódott már mindez az életemben, meg mégsem tagadhatom őket.

De hát nincs fejlődés? A bonyolult korban a bonyolult kifejezésforma felé haladás. A parlagi realizmusba ragadtan topogok mindig egy helyben?

Aragon és a modern fantzia költészet engem is elgondolkoztattak. Fordításaim során Jeszenyin szürrealizmusa új birodalmat nyitott előttem. Fordítottam egy kötetnyi Leonid Martinov verset, nemrégem Paszternákot is, s miközben két éven át szinte alig írtam saját verset, és legszebb szavaimat az ő általuk diktált kapcsolatokba, képekbe helyeztem, én is megváltoztam.

A Program című versemben vallom is:

A megszokottság langyos lábvizéből  
ki kell már lépni a jeges tavakba...  
Nincs más választás. A taposott utak  
kényelmesek, de szokott tájra visznek...

Aki figyelemmel kíséri ezutáni újabb verseimet, az az „Egy kiállítás képei” a „Concerto”, „Idegenből vert hidakon át”, „Madách”, „Strip-tease” c. verseim olvasásakor felfedezhetik ilyen törekvéseimet.

Ez a világ nem a megnyugvás felé halad, olyan katasztrófa fenyegeti, mint amilyen még soha. S ebben a veszedelmes időben az emberek, ha versre vágy-  
nak – hiszem – ugyanazzal az elkeseredett szomjúsággal keresik, mint én ifjúko-  
romban. Nem rejtvényt akarnak, hanem érthető, megnyugtató vagy felkorbácsoló  
beszédet. Ezért akarok én az ő hangjukon szólni, még ha ez nem is modern, és  
egyések szerint a „nagy költészet” ezzel a módszerrel nem bonthatja ki világokat  
átérő szárnyait, akkor is.

Mint a folyómeder a sodródó kavicsot – csiszol és formál engem is az idő.  
Túl vagyok már az életem nagyobbik felén, sokat már nincs módja változtani raj-  
tam. De bízom a dialektikában, – nincs hatás, ellenhatás nélkül – és ha csak  
egy kicsit is, én is változtattam a verseimmel az olvasók gondolatain, érzelmeket  
világítottam meg és így jobban megismerték önmagukat, szebben tudtak sze-  
retni... s ha így van – nem volt hiába az életem.

Jobbágy Károly

### A SZÉP HALÁL KEGYELME

Derült kedvvel megvacsoráztál,  
lefeküdtél, – még egy jó könyv az ágyban,  
ásítás... tervek... Holnapra? Száz évre?  
s úgy aludtál el, mint ki fel is ébred.

Am hajnalban hiába költögettek.  
Csupott szemmel találtak, de már holtan.

Szegény! A szive...

– mondják a megrendült barátok.

Mi vagyok én? Szörnyeteg? Nem sajnállak,  
inkább irigység futkos végig bennem  
s öröm is érted:

– Ejl Ezt jól kifogtad!

Akik könnyezve, sírva körülállják  
a koporsódat, – magukat siratják,  
mert nem tudják még azt, hogy mi vár rájuk.  
– Melyikük fetreng rákban, öklét rágva?  
– Hány fuldoklik majd? Asztma fojtogatja,

elkékülten könyörög levegőért;  
– Kinek csontját tördelik kerekék szét?  
(Síkos idő, vagy váratlan karambol.)  
Ki ég el élve? Ki fullad meg füstben?  
Kit kap el örvény, míg vidáman fürdik?  
Ki csúszik be léken a jég alá...?

Ezek közül, akik most nyújtott nyakkal  
és lábujjhegyre állva leskelődnek,  
hogy ne mulasszanak el látni semmit,  
kinek mellébe döfnek kést dühöngve?  
Ki vérzik el golyótól vagy szilánktól?  
Sugárfertőzés kit tesz vérszegénnyé?

– s míg gyengül, egyre jobban vágyik élni – ...

Véres, mocskos ágyneműk, gennyes gézek,

– még egy utolsó próba a műtőben –

a magatehetetlenség szégyene, keserve,

(fiatal lány motoz a végbelénél)

ágytál, kacsa, fintorgó nővér képe,

öklendező ágyoszomszédok a bűzben,

tanácstalan és únott orvosarcok

s legyintések: Eh, nincs neki sok hátra!

Csont-szarkóma, tüdőbaj, hályog, vakság... .

mind,

itt a sirok közt állnak készenlétben

és válogatnak köztünk:

– Ez nekem kell!

– Ezt vidd el tel – hallom, ahogy beszélnek.

Vagy velem mi lesz? Kétségbeesések,  
mellőzések és megaláztatások  
mikor űznek egy ház emeletére,  
löknek át poros korláton zuhanni?  
Pörög az udvar, valami melegség  
ömlik szét bennem a nagy csattanásban...

Mert a jóké a „szép halál kegyelme”,

Barátom, te biztos megérdemelted.

Csak én keresem magamban a rosszat.

Mitől nem vagyok méltó én is erre?